

14

Dotze preguntes sobre el decreixement

Carlos Taibo

UPEC

Universitat
Progressista
d'Estiu de Catalunya

Universitat Progressista
d'Estiu de Catalunya (UPEC) és filla d'un
llinatge que no vol que resti desconegut.
Fills i néts de les aspiracions de les classes
populars catalanes del segle XIX, plasmades
en el seu vell lema "Instruir-vos i sereu lliures, associeu-
vos i sereu forts, estimeu-vos i sereu feliços", fills i néts
de l'esforç de la primavera republicana dels anys trenta
on s'anunciava que "Per damunt de tot, cultura.
Res no quedarà de l'esforç cívic dels nostres dies sense
la pressió d'un ambient que ens porti a tots pels
camins més càlids de la intel·ligència" i fills i néts de
l'antifranquisme social i polític que aconseguí reconstruir
la raó democràtica al nostre país, volem que el llegat del
passat també teixeixi el nostre present cap al futur.

Autor: Carlos Taibo
Assessorament lingüístic: Montse Alba i Mar Olivé
Coordinació de la publicació: Montse Alba

Edita: UPEC
Producció: Primera Impressió
ISBN. 978-84-614-1965-4
DL. B-27545-2010

El contingut d'aquesta publicació pot ser reproduït, sempre que se'n citi la procedència.

Aquest llibre està imprès en paper certificat FSC, Boscos Ben Gestionats, Fons controlades i fusta i fibra reciclada.

Dotze preguntes sobre el decreixement

Carlos Taibo

Professor de Ciència Política i de l'Administració
a la Universidad Autónoma de Madrid

1. En el moment actual, és inequívocament saludable el creixement econòmic?

La visió dominant en les societats opulentes suggereix que el creixement econòmic és la panacea que resol tots els mals. A la seva empara –se'n diu– la cohesió social s'assenta, els serveis públics es mantenen i la desocupació i la desigualtat no guanyen terreny.

Sobren les raons per recelar, tanmateix, de tot el d'abans. El creixement econòmic no genera -o no genera necessàriament- cohesió social, provoca agressions mediambientals en molts casos irreversibles, propicia l'exhauriment de recursos escassos que no estaran a disposició de les futures generacions i, en fi, permet l'assentament d'una manera de viure esclava que convida a pensar que serem més feliços quantes més hores treballlem, més diners guanyem i, sobretot, més béns

aconseguiu consumir. Davant això s'imposa la certesa que, deixat enrere un índex elemental de consum, l'augment irracional d'aquest últim és abans un indicador d'infelicitat que no pas una mostra del contrari. A part d'això, és raonable avançar que la crisi general per la qual travessem està cridada a permetre que la consciència -pel que fa a aquestes absurditats- s'estableixi en una part significada de la ciutadania.

2. Quins són els pilars sobre els quals s'assen- ten les absurditats del creixement?

6

Tres són els pilars en els quals se sustenta tanta irracionalitat. El primer és la publicitat, que ens obliga a comprar el que no necessitem i, arribat el cas, exigeix que adquirim, fins i tot, el que ens repugna. El segon és el crèdit, que històricament ha permès aplegar els diners que permetia preservar el consum fins i tot en absència de recursos. El tercer és la caducitat dels béns elaborats -clarament programats per tal que en un període breu de temps deixin de funcionar- de manera que ens trobem en l'obligació de comprar-ne uns altres de nous. Darrera de tot això despunta, en paraules de Z. Bauman, la certesa que "una societat de consum només pot ser una societat d'excés i

prodigalitat i, per això, de redundància i malbaratament”

3. Hem de fiar-nos dels indicadors econòmics que avui utilitzem?

Els indicadors econòmics que ens veiem obligats a utilitzar -com el producte interior brut (PIB) i similars- han permès afermar, en paraules de J.K. Galbraith, “una de les formes de mentida social més esteses”. Pensem que si un país retribueix al 10% dels seus habitants per destruir béns, fer esvorancs en les carreteres, danyar els vehicles..., i a un altre 10% per reparar aquestes carreteres i vehicles, tindrà el mateix PIB que un país on el 20% dels llocs de treball es consagri a millorar l’esperança de vida, la salut, l’educació i l’oci. I és que la majoria d’aquests indicadors comptabilitza com creixement -i cal suposar també que com benestar- tot el que és producció i despesa, incloses les agressions mediambientals, els accidents de trànsit, la fabricació de cigarrets, els fàrmacs i les drogues o la despesa militar. Aquests mateixos indicadors, amb prou feines ens diuen res del treball domèstic, en virtut d’un codi sovint impregnat de masclisme, de la preservació objectiva del medi ambient -un bosc convertit en paper

augmenta el PIB, però, aquest mateix bosc indemne, decisiu per garantir la vida, no computa com a riquesa-, de la qualitat dels sistemes educatius i sanitari -i en general de les activitats que generen benestar, encara que no impliquin producció i despesa-, o de l'increment del temps lliure.

De resultes d'això pot afirmar-se que la ciència econòmica dominant només presta atenció a les mercaderies —el que es té o no es té—, i no als béns que fan que “algú sigui *alguna cosa*” (F. Flahault), en un escenari en el qual “les idees rectores de la modernitat són més, més gran, més de pressa, més lluny” (M. Linz).

8

4. No són moltes les raons per respondre el progrés, més aparent que real, que han protagonitzat les nostres societats durant decennis?

Són moltes, sí. Cal preguntar-se, per exemple, si no és cert que en la majoria de les societats occidentals es vivia millor en el decenni de 1960 que ara: el nombre de desocupats era sensiblement menor, la criminalitat molt més baixa, les hospitalitzacions per malalties mentals es trobaven a anys llum de les actuals, els suïcidis eren infreqüents i el consum de drogues escàs. Als EUA, on la

renda per càpita s'ha triplicat des del final de la segona guerra mundial, des de 1960 es redueix el percentatge de ciutadans que declaren sentir-se satisfets. El 2005 un 49% dels nord-americans estimava que la felicitat es trobava en retrocés, davant un 26% que considerava el contrari. Són molts els experts que conclouen que el creixement en l'esperança de vida quan es neix registrat en els últims decennis pot estar tocant a la seva fi en un escenari llastat pel creixement de l'obesitat, l'estrès, l'aparició de noves malalties i la contaminació.

5. Per què cal decréixer?

En els països rics cal reduir la producció i el consum perquè vivim per damunt de les nostres possibilitats, perquè és urgent tallar emissions que danyen perillosament el medi i perquè comencen a faltar primeres matèries vitals. “L'únic programa que necessitem es resumeix en una paraula: menys. Menys treball, menys energia, menys matèries primeres” (B. Grill). Darrera d'aquests imperatius despunta un problema central: el dels límits mediambientals i de recursos del planeta. Si és evident que en el cas que un individu extregui del seu capital, i no dels seus ingressos, la majo-

ria dels recursos que utilitza, això conduirà a la fallida, sembla sorprenent que no s'utilitzi el mateix raonament a l'hora de sospesar el que les societats occidentals estan fent amb els recursos naturals. Tot i que ens movem en un vaixell que s'encamina directament cap a un penya-segat, l'única cosa que hem fet en els últims anys ha estat reduir una mica la velocitat sense modificar-ne, en canvi, el rumb. Per calibrar la fondària del problema, el millor indicador és el rastre ecològic, que mesura la superfície del planeta, terrestre i marítima, que precisem per mantenir les activitats econòmiques. Si el 2004 aquest rastre l'era d'1,25 planetes Terra, segons molts pronòstics assolirà dues Terres -si això és imaginable- l'any 2050. El rastre ecològic va igualar la biocapacitat del planeta al voltant de 1980, i s'ha triplicat entre 1960 i 2003. En paral·lel, no està de més que recordem que el 2000 s'estimaven en 41 els anys de reserves de petroli, 70 els de gas i 55 els d'urani.

6. Quina és l'actitud que, davant el que hem exposat anteriorment, exhibeixen els nostres dirigents polítics?

Els dirigents polítics, marcats per un irrefrenable "curt termini" electoral, prefereixen donar l'esque-

na a tots aquests problemes. Resultat d'això, i en paraules de C. Castoriadis, “els qui preconitzen ‘un canvi radical de l’estructura política i social’ passen per ser ‘incoregibles utopistes’, mentre que els qui no són capaços de raonar a dos anys vista són, naturalment, realistes”. Qualsevol pensament radical i contestatari és titllat immediatament d’extremista i violent, a més de patològic.

La idea supersticiosa que els nostres governants tenen solucions de recanvi es completa amb la que suggereix que la ciència resoldrà de manera màgica, abans o després, tots aquests problemes. Tanmateix, no semblaria lògic construir uns “gratacles sense escales ni ascensors sobre la base de l’esperança que un dia triomfarem sobre la llei de la gravetat” (M. Bonaiuti). Més raonable resultaria actuar com ho faria un *pater familias diligens*, que “es diu a si mateix: ja que els problemes són enormes, i fins i tot en el cas que les probabilitats siguin escasses, procedeixo amb la major prudència, i no pas com si res succeís” (C. Castoriadis). Aquesta no és una carència que afecti en exclusiva els polítics. Toca de ple als ciutadans, la qual cosa dóna crèdit a l’afirmació d’un antic ministre de Medi Ambient francès: “La crisi ecològica suscita una comprensió difuminada, cognitivament poc

influent, políticament marginal, electoralment insignificant”.

7. En tenim prou amb reduir determinades activitats econòmiques?

12

Del cert que no és suficient emprendre reduccions en els nivells de producció i de consum. Cal reorganitzar en paral·lel les nostres societats sobre la base d'altres valors que reclamin el triomf de la vida social, de l'altruisme i de la redistribució dels recursos davant la propietat i el consum il·limitat. Els verbs que avui regeixen la nostra vida quotidiana són “tenir-fer-ser”: si tinc això o allò, llavors faré això i seré feliç. Cal reivindicar, en paral·lel, l'oci davant el treball obsessiu. O, cosa que és gairebé el mateix, davant “el més de pressa, més lluny, més sovint i menys car” cal contraposar el “més a poc a poc, menys lluny, menys sovint i més car” (Y. Cochet). Ha d'apostar-se, també, pel repartiment del treball, una vella pràctica sindical que, per desgràcia, va caient en l'oblit amb el pas del temps.

Altres exigències ineludibles ens parlen de la necessitat de reduir les dimensions de moltes de les infraestructures productives, de les organitza-

cions administratives i dels sistemes de transport. El que és local, a més a més, ha d'adquirir una rotunda prioritat davant el que és global en un escenari marcat per la sobrietat i la simplicitat voluntària. Entre les raons que opten per aquesta última opció trobem la pèssima situació econòmica, l'absència de temps per portar una vida saludable, la necessitat de mantenir una relació equilibrada amb el medi, la certesa que el consum no deixa espai per a un desenvolupament personal diferent o, en fi, la consciència de les diferències alarmants que existeixen entre els qui consumeixen en excés i els qui manquen del que és essencial.

S. Latouche ha resumit el sentit de fons d'aquests valors de la mà de vuit "R": reavaluar (revisar els valors), reconceptualitzar, reestructurar (adaptar produccions i relacions socials al canvi de valors), relocalitzar, redistribuir (repartir la riquesa i l'accés al patrimoni natural), reduir (rebaixar l'impacte de la producció i el consum), reutilitzar (en comptes de desprendre's d'una infinitat de dispositius) i reciclar.

8. Aquests valors són realment aliens a l'organització de les societats humanes?

14

Els valors que acabem de comentar no falten, de cap manera, en l'organització de les societats humanes. Si més no, així ho demostren quatre exemples importants. Si el primer ens recorda que les pràctiques corresponents tenen una presència important en moltes de les tradicions del moviment obrer -i en particular, si bé és cert, en les vinculades amb el món llibertari-, la segona subratlla que en una institució central de moltes societats, la família, impera abans la lògica del do i de la reciprocitat que la de la mercaderia. Però el *social* sovint també està present en el que despectivament hem arribat a anomenar economia informal. En molts casos "l'objectiu de la producció informal no és l'acumulació il·limitada, la producció per la producció. L'estalvi, quan existeix, no es destina a la inversió per facilitar una reproducció ampliada", recorda S. Latouche. I està present en l'experiència històrica de moltes societats que no tenen en compte que la seva felicitat hagi de vincular-se amb l'acumulació de béns, i que van adaptar la seva manera de viure a un entorn natural durador. Pel que fa al que acabem d'exposar, no s'oblidi el cas dels pagesos que, en

l'Europa mediterrània, plantaven oliveres i figueres de les quals mai no arribarien a veure els fruits, pensant, amb claredat, en les generacions venidores. Tampoc no ha d'oblidar-se que moltes societats que tendim a descriure com a primitives i endarrerides poden donar-nos moltes lliçons de com portar a la pràctica els valors als quals hem fet menció.

9. Què suposaria el decreixement en les societats opulentes?

Parlant clar, el primer que les societats opulentes han de prendre en consideració és la conveniència de tancar -o si més no reduir sensiblement l'activitat corresponent- molts dels complexos fabrils avui existents. Estem pensant, com no, en la indústria militar, en l'automobilística, en la de l'aviació o en bona part de la construcció. Els milions de treballadors que, de resultes, perdrien els seus llocs de treball haurien de trobar ocupació per mitjà de dues grans vies. Si la primera l'aportaria el desenvolupament ingent d'activitats en els àmbits relacionats amb la satisfacció de les necessitats socials i mediambientals, la segona arribaria de la mà del repartiment del treball en els sectors econòmics tradicionals que sobreviurien.

És important destacar que en aquest cas la reducció de la jornada laboral bé podria portar aparellada, per què no, reduccions salarials, sempre que aquestes, clar, no ho fossin en profit dels beneficis empresarials. Al cap i a la fi, el guany de nivell de vida que es derivaria de treballar menys, i de gaudir de millors serveis socials i d'un entorn més net i menys agressiu, se sumaria al derivat de l'assumpció plena de la conveniència de consumir, també, menys, amb la consegüent reducció de necessitat d'ingressos. No cal afegir –sembla– que les reduccions salarials que ens ocupen no afectarien, naturalment, als qui menys tenen.

10. És el decreixement un projecte que anuncia, sense més, la infelicitat als éssers humans?

Sembla evident que el decreixement no implica de cap manera, per a la majoria dels habitants, un entorn de deteriorament de les seves condicions de vida sinó que ha de causar millores substancials com les vinculades amb la redistribució dels recursos; la creació de nous sectors que atenguin les necessitats insatisfetes; la preservació del medi ambient, el benestar de les generacions futures, la salut dels ciutadans i les condicions del

treball assalariades, o el creixement relacional en societats en què el temps de treball es reduirà sensiblement.

Al marge d'això, convé subratllar que en el món ric es fan valer elements –així, la presència d'infraestructures en molts àmbits, la satisfacció de necessitats elementals o el mateix decreixement de la població– que facilitarien el pas a una societat diferent. Cal partir de la certesa que, si no decreixem voluntària i racionalment, haurem de fer-ho obligats per l'enfonsament, abans o després, del capitalisme global que patim.

11. Quins arguments s'han formulat per qüestionar la idoneïtat del decreixement?

Els arguments abocats contra el decreixement semblen poc rellevants. S'ha assenyalat, per exemple, i contra qualsevol raó, que la proposta s'emet des del Nord perquè siguin els països del Sud els que decreixin materialment. També s'ha suggerit que el decreixement és antidemocràtic, oblidant el fet que els règims descrits com a totalitaris mai no han cercat, per raons òbvies, reduir les seves capacitats militars-industrials. Més aviat sembla que, molt al contrari, el decreixement, de

la mà de l'autosuficiència i de la simplicitat voluntària, beu d'una filosofia no violenta i anti-autoritària. La proposta que ens interessa no remet, d'altra banda, a una postura religiosa que reclama una renúncia als plaers de la vida: reivindica una clara recuperació d'aquests en un escenari marcat, això sí, pel rebuig dels oripells del consum irracional.

18

El projecte de decreixement, en suma, no té res d'ecologisme ximplet i asocial: s'assenta en el ferm disseny de combinar l'ecologisme fort amb les lluites socials de sempre. En aquesta última dimensió, per necessitat la lògica del capitalisme ha de contestar amb el doble propòsit de salvar el planeta i salvar l'espècie humana. No hi ha decreixement plausible, en altres paraules, si no es contesten en paral·lel l'ordre capitalista i la seva dimensió d'explotació, injustícia i desigualtat. Aquesta tasca no sembla difícil: "L'ecologia és subversiva perquè posa en qüestió l'imaginari capitalista que domina el planeta. Rebutja el motiu central, segons el qual el nostre destí consisteix a augmentar sense parar la producció i el consum. Mostra l'impacte catastròfic de la lògica capitalista sobre el medi natural i sobre la vida dels éssers humans" (C. Castoriadis).

12. També han de decreïxer els països pobres?

Encara que, amb certesa, el debat sobre el decreixement té un sentit diferent als països pobres -està fora de lloc reclamar reduccions en la producció i el consum en una societat que compta amb una renda per càpita trenta vegades inferior a la nostra-, sembla clar que no han de repetir el que han fet els països del Nord. Paral·lelament, no oblidem que una aposta planetària pel decreixement, que comportaria per necessitat un ambiciós programa de redistribució, a part d'això no tindria -en termes de consum convencional- efectes notables en el Sud.

Per a aquests països s'imposa, en la percepció de S. Latouche, una llista diferent de "re": trencar amb la dependència econòmica i cultural respecte al Nord, reprendre el fil d'una història interrompuda per la colonització, el desenvolupament i la globalització, retrobar la identitat pròpia, reapropiar-se d'aquesta, recuperar les tècniques i sabers tradicionals, aconseguir el reemborsament del deute ecològic i restituir l'honor perdut.

Consell Social

- Comissions Obreres - CCOO
- Unió General de Treballadors - UGT
- Fundació Josep Irla
- Fundació l'Alternativa
- Fundació Nous Horitzons
- Fundació Rafael Campalans

- Acció Escolta de Catalunya
- Acció Jove - Joves de CCOO
- Associació Catalana per la Pau
- Avalot
- Casals de Joves de Catalunya
- Cooperació
- Entorn SCCL
- Escola Lliure El Sol
- ESPLAC - Esplais Catalans
- Fundació Catalunya Segle XXI
- Fundació Ferrer i Guàrdia
- Fundació Pere Ardiaca
- Fundació Terra
- SOS Racisme

- Associació de Joves Estudiants de Catalunya - AJEC
- Associació d'Estudiants Progressistes - AEP
- Ateneus Laics
- Col·lectius de Joves Comunistes - CJC-Joventut Comunista
- Estudiants en acció
- Fundació Cipriano García
- Fundació Josep Comaposada
- Joventut Socialista de Catalunya
- Joves d'Esquerra Verda – JEV
- Món-3

- Associació Catalana d'Investigacions marxistes
- Càtedra UNESCO de Sostenibilitat de la UPC
- Coordinadora per a la Memòria Històrica i Democràtica de Catalunya
- Centre de Recerca Econòmica i Social de Catalunya
- Sin Permiso
- Suburbe-Associació Cultural Estenent el desastre
- DeBarris sccl

Ponències 2009

més enllà de la crisi

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Barcelona